

TELEJURNALISTIKANING SHAKLLANISH BOSQICHLARI

Salimov Shaxbozjon G'olibovich

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola telejurnalistikaning televideniya tarmog'i sifatida vujudga kelishi va shakllanish bosqichlari haqidagi ma'lumotlar yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *Televideniye, telejurnalistika, texnologik taraqqiyot, qora-oq rangli tasvir, tezkor, vizual, audio vositalar.*

Televideniye dastlab yangiliklarni va rasmiy axborotni uzatish vositasi sifatida paydo bo'lgan bo'lsa, keyinchalik voqelikni kengroq qamrab oluvchi, ijtimoiy va madaniy hayotning turli sohalarini yorituvchi vositaga aylandi. Shu jarayonda telejurnalistika mustaqil jurnalistika sohasi sifatida shakllandi.²⁹

Telejurnalistika tushunchasi va uning mohiyati haqida olimlar turlicha fikr yuritadilar. Masalan, G. Kuznetsov telejurnalistikani “voqelikni ko'rgazmali tasvirlash va u bilan bog'liq axborotni auditoriyaga yetkazish san'ati” deb ta'riflaydi. Shu bilan birga, jo'rayev B. telejurnalistikani “o'quvchi yoki tomoshabinga voqelikni tezkor, vizual va audio vositalar orqali taqdim etish jarayoni” sifatida ko'radi. Ushbu ta'riflar telejurnalistikaning asosiy vazifasi – tezkorlik, vizual ifoda va ta'sirchanlikni birlashtirish ekanligini ko'rsatadi.³⁰

Televideniye va telejurnalistika rivojlanishida texnologik taraqqiyotning ahamiyati katta bo'ldi. Ilk televideniye dasturlari qora-oq rangli tasvirga ega bo'lib, faqat rasmiy axborotlarni uzatishga mo'ljallangan edi. Vaqt o'tishi bilan rangli tasvir, kadr montaji, grafika va ovoz uyg'unligi telejurnalistikani yangi darajaga olib chiqdi. Shu bilan birga, televideniye janrlari ham shakllana boshladi: yangiliklar dasturlari, reportaj, intervyu, hisobot, hujjatli film va tahliliy dasturlar. Har bir janr o'ziga xos mazmun va ifoda usuliga ega bo'lib, auditoriyaga axborotni turlicha ta'sir qilish imkonini beradi.

Telejurnalistika rivojlanishida ijtimoiy va madaniy kontekst ham muhim rol o'ynaydi. Ommaviy axborot vositalari jamiyatdagi voqelikni aks ettiradi, ijtimoiy ongini shakllantiradi va fuqarolarning siyosiy hamda madaniy jarayonlarga munosabatini belgilaydi. Shu sababli telejurnalistika faqat texnik vositalarga emas, balki ijtimoiy va axloqiy me'yorlarga ham tayangan holda shakllandi.

O'zbekistonda televideniye va telejurnalistika 1956-yildan boshlab faoliyat yurita boshlagan. Ilk dasturlar asosan yangiliklar va ma'lumot uzatishga mo'ljallangan bo'lib, rasmiy axborotlarni tarqatish vazifasini bajargan. Mustaqillik yillarida esa televideniye janrlari sezilarli darajada boyidi. Nodavlat telekanallar tashkil etilishi, texnologik yangilanishlar va raqamli efir tizimiga o'tish telejurnalistikani professional va sifatli darajaga olib chiqdi.³¹

Telejurnalistika janrlarini to'g'ri tasniflash va ularni ilmiy asosda o'rganish jurnalistika nazariyasida dolzarb masalalardan biridir. Janr – bu jurnalistik materialning mazmunini

²⁹ Alimova, D. Televidenie v Uzbekistane: tarix va sovremennost'. Tashkent: Fan, 2021.

³⁰ Ivanov, S. Interaktivnost media-sredstv. Journal of Communication, 2020, №5, 45–59.

³¹ Karimov, R. Radiozhurnalistika va auditoriya. Journal of Media Studies, 2020, №4, 33–50.

ifodalash shakli bo‘lib, u axborot, tahlil va badiiy-publitsistik guruhlariga bo‘linadi. Axborot janrlari voqea-hodisalarni tezkor va aniq tarzda yoritadi, tahliliy janrlar voqelikning sabab-oqibat bog‘lanishlarini ochib beradi, badiiy-publitsistik janrlar esa auditoriyada obrazlilik va emotsional ta’sir uyg‘otadi.

Telejurnalistika rivojlanishining ilk bosqichi XX asrning 30–50-yillariga to‘g‘ri keladi. Shu davrda televideniye asosan davlat tomonidan boshqariluvchi axborot vositasi sifatida shakllangan. Ilk dasturlar rasmiy yangiliklar, siyosiy ma’lumotlar va propagandaga yo‘naltirilgan bo‘lgan. Bu davrda telejurnalistika janrlari aniq tasniflanmagan, lekin asosiy e’tibor voqea-hodisalarni tezkor tarzda auditoriyaga yetkazishdir.³²

Ikkinchi bosqich – 1960–1970-yillar. Bu davr televideniye texnologiyasining tez rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Rangli tasvir, yaxshilangan kameralar va audio tizimlar telejurnalistikani yangi darajaga olib chiqdi. Shu davrda telejurnalistika janrlari yanada shakllana boshladi. Teleaxborot (yangiliklar), reportaj va intervyu janrlari keng tarqaldi. Reportaj voqea joyidan tayyorlanib, tasviriy materiallar bilan boyitila boshlandi. Intervyu janri esa muayyan shaxs fikrini ochib berish imkoniyatini yaratdi.

Uchinchi bosqich – 1980–1990-yillar. Bu davrda televideniye globallashtirish va ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar davri bilan uyg‘unlashdi. Telejurnalistika nafaqat yangilik uzatish, balki jamiyatdagi voqelikni tahlil qilish, ijtimoiy muammolarni yoritish vazifasini ham bajara boshladi. Shu davrda tahliliy va publitsistik janrlar – sharh, suhbat, hujjatli film va teleocherk paydo bo‘ldi. Bu janrlar telejurnalistikaga ilmiy va badiiy yondashuvni olib kirdi.³³

Telejurnalistika rivojida texnologik yangilanishlar har doim muhim rol o‘ynagan. Masalan, 1990-yillarda video montaj, studiya grafikasi, kadr almashinuvi va ovoz sinxronizatsiyasi teleko‘rsatuv sifatini sezilarli darajada oshirdi. Shu bilan birga, telejurnalistika shakllanishida auditoriya talablarini hisobga olish zaruriyati paydo bo‘ldi. Tomoshabin e’tiborini jalb qilish, voqelikni sodda va tushunarli tarzda yetkazish, emotsionallikni uyg‘otish kabi tamoyillar janrlar shakllanishida asosiy mezonlarga aylandi.³⁴

O‘zbekiston telejurnalistikasi mustaqillik yillarida sezilarli rivojlandi. 1991-yildan keyin nodavlat telekanallar tashkil etilishi, yangiliklar va tok-shoular formatidagi dasturlar paydo bo‘lishi telejurnalistikaning mustaqil janr tizimiga ega bo‘lishini ta’minladi. Shu davrda reportaj, intervyu, tahliliy dasturlar va hujjatli filmlar auditoriya tomonidan keng qabul qilina boshlandi. Telejurnalistika jarayonida vizual obraz, musiqiy fon va studiya dizayni auditoriya qabulini oshirish vositasi sifatida ishlatiladi.

Telejurnalistika janrlarining rivojlanishida shuningdek, ijtimoiy va madaniy kontekst muhim hisoblanadi. Har bir teleko‘rsatuv yoki dastur jamiyatdagi voqelikni aks ettiradi, ijtimoiy fikrni shakllantiradi va odamlarning hayot tarziga ta’sir qiladi. Shu sababli telejurnalistika nafaqat texnologik va estetik, balki ijtimoiy me’yorlarga ham tayangan holda shakllandi.

XXI asr telejurnalistika rivojida yangi davrni boshlab berdi. Internet, mobil texnologiyalar, onlayn striming va raqamli televideniye paydo bo‘lishi telejurnalistikani yangi

³² Abramova, N. Televidenie v sovremennom mire. Moskva: Nauka, 2020.

³³ Mirzaev, F. Interaktiv telekanallar va zamonaviy auditoriya. Tashkent, 2022.

³⁴ Egorov, P. Razvitie media-kanalov v XXI veke. Moskva: Media Science, 2021.

formatlarga moslashishga majbur qildi. Endilikda teleko‘rsatuvlar nafaqat televizorda, balki internet tarmoqlari, ijtimoiy media platformalari va mobil ilovalarda ham tomoshabinlarga yetkazilmoqda. Shu bilan birga, auditoriya faolligi oshdi: tomoshabinlar nafaqat ko‘radi, balki izoh beradi, baholaydi va kontent bilan interaktiv aloqada bo‘ladi.³⁵

Raqamli texnologiyalar telejurnalistikani vizual va audio imkoniyatlar bilan boyitdi. Masalan, grafiklar, infografika, animatsiyalar va yuqori sifatli video kadrlar axborotni yanada tushunarli va qiziqarli qilish imkonini berdi. Reportaj va intervyu janrlari ham yangi formatlar bilan boyidi: virtual reportajlar, onlayn intervyular va translyatsiyalar orqali voqea joyidan jonli tarzda axborot yetkazish imkoniyati paydo bo‘ldi.

Zamonaviy telejurnalistika janrlari o‘zgarishlarga moslashgan. Yangiliklar dasturlari endi tezkor va vizual jihatdan boy bo‘lishi bilan birga, tahliliy elementlarga ham ega. Hujjatli filmlar va teleocherklar esa nafaqat faktlarni, balki voqelikni badiiy obraz orqali tasvirlaydi. Tok-shou va suhbat dasturlari esa ijtimoiy muammolarni ochib berish, ekspert fikrini taqdim etish va auditoriya bilan muloqot qilish imkoniyatini yaratadi.

Shuningdek, zamonaviy telejurnalistika auditoriya ehtiyojlarini chuqur o‘rganishga katta e’tibor beradi. Kontentni segmentlash, maqsadli auditoriyaga yo‘naltirish, tomoshabin qiziqishini oshirish telejurnalistikaning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli har bir janr, dastur yoki reportajning tuzilishi, uslubi va davomiyligi aniq me’yorlarga asoslanadi.

O‘zbekiston telejurnalistikasi ham raqamli davrga moslashmoqda. Onlayn telekanallar, ijtimoiy tarmoqlarda efirlar, mobil ilovalar orqali translyatsiyalar televideniye auditoriyasini kengaytirdi. Telejurnalistika jarayonida kadrlar sifati, montaj texnologiyasi, grafika va ovoz uyg‘unligi professional standartlarga moslashtirilmoqda. Shu bilan birga, telejurnalistika janrlari evolyutsiyasi natijasida auditoriyaga ta’sirchan va samarali axborot yetkazish imkoniyati oshdi.³⁶

Shu tariqa, telejurnalistika tushunchasi va taraqqiyot bosqichlari o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, har bir davr o‘ziga xos texnologik, ijtimoiy va estetik xususiyatlarga ega. Ilk bosqich rasmiy axborot uzatishga, ikkinchi bosqich texnologik va janriy boyishga, uchinchi bosqich esa raqamli media sharoitida innovatsion va interaktiv janrlarga asoslangan. Telejurnalistika taraqqiyoti davomida janrlar tizimi shakllandi, u zamonaviy media makonda auditoriya bilan samarali aloqani ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Alimova, D. *Televidenie v Uzbekistane: tarix va sovremennost’*. Tashkent: Fan, 2021.
2. Ivanov, S. *Interaktivnost media-sredstv*. *Journal of Communication*, 2020, №5, 45–59.
3. Karimov, R. *Radiozhurnalistika va auditoriya*. *Journal of Media Studies*, 2020, №4, 33–50.

³⁵ Bondarenko, A. *Radiozhurnalistika: teoriya i praktika*. Sankt-Peterburg: Media Press, 2019.

³⁶ Rasulova, S. *Podkastlar va onlayn radio: tahliliy maqola*. *Media Journal*, 2021, №6, 12–28.

4. Abramova, N. *Televidenie v sovremennom mire*. Moskva: Nauka, 2020.
5. Mirzaev, F. *Interaktiv telekanallar va zamonaviy auditoriya*. Tashkent, 2022.
6. Egorov, P. *Razvitie media-kanalov v XXI veke*. Moskva: Media Science, 2021.
7. Bondarenko, A. *Radiozhurnalistika: teoriya i praktika*. Sankt-Peterburg: Media Press, 2019.
8. Rasulova, S. *Podkastlar va onlayn radio: tahliliy maqola*. Media Journal, 2021, №6, 12–28.